בית המשפט המחוזי בתל אביב - יפו

ת"צ 13345-12-15 מיכל סלומון נ' עדי סאקר

לפני: כבוד השופטת מיכל אגמון-גונן

המבקשת: **מיכל סלומון**
ע"י ב"כ עוה"ד אוריאל גניהר, נחמי מייזליש-וולק ורונית בימבליך-פצנובסקי

נגד

המשיב: **עדי סאקר**
ע"י ב"כ עוה"ד רם דקל ואוהד אנטמן

החלטה

השאלה המרכזית המתעוררת בבקשה שלפניי הינה אילו פרטים חייבים מטפלות ומטפלים ברפואה משלימה לגלות בפרסום מטעמם, כדי לעמוד בחובות חוק הגנת הצרכן, ובמרכזן איסור הטעיה.

מדובר בבקשה לאישור תובענה ייצוגית בגין טיפול שטיפת מעי (החדרת מים דרך פי הטבעת והוצאתם משם), טיפול הקרוי "חוקן" או "טיפול הידרו-קולוני" (להלן: **הטיפול**). המבקשת, גב' סולומון (להלן: **המבקשת או גב' סולומון**) טוענת כי קיבלה את הטיפול במכון בשם "**מרכז סאקר**" (להלן: **המכון**), בראשותו ובניהולו של המשיב, מר עדי סאקר (להלן: **המשיב או מר סאקר**). לטענתה המשיב גבה ממנה, כמו גם מלקוחות אחרים סכומי כסף גבוהים ואף סיכן את בריאותם במתן טיפול שמוצג כרפואי ובעל סגולות מרפא, על אף שבפועל מדובר בשירות חסר תועלת ותוחלת, שאף עלול לפגוע במקבליו. המשיב טוען כי מדובר בטיפול במסגרת הרפואה המשלימה, אשר עוזר למטופלים רבים, וככזה, אין צורך להראות כי יעילותו הוכחה באמצעים מדעיים.

השאלות המתעוררות הינן אילו פרטים יש לגלות בפרסום כאשר מדובר ברפואה משלימה, כדי שלא להטעות מטופלים פוטנציאליים. היינו, מה על המציעים טיפולים כאמור לגלות, והאם קמה חובה לציין את תופעות הלוואי בפרסום המתאר את יעילות הטיפול ובאיזה אופן. בנוסף מתעוררת שאלת ההסתמכות על הפרסום בכלל, ועל פרסום ממוקד ברשת האינטרנט בפרט.

אדגיש כבר בפתח הדברים כי השאלה המתעוררת אינה נוגעת לשאלת הלגיטימיות של טיפולי הרפואה המשלימה, ואינה נוגעת גם למחלוקת המקצועית בין הרפואה הקונבנציונלית לרפואה המשלימה, כפי שטען המשיב לאורך כל הדרך. בכך בית המשפט אינו אמור לעסוק (ראו לעניין זה ע"א 1975/18 **אלי חורש נ' פארמה גורי**, שם נדון ערעור על דחיית בקשה לאישור תובענה ייצוגית

בנוגע לתכשיר "רסקיו" ודומיו, והערעור נדחה (פרוטוקול הדיון צורף כנספח 1 לכרך האסמכתאות מטעם המשיב).

טרם אסקור את ההליכים שלפניי וטיעוני הצדדים אעמוד על הפרסומים נשוא בקשת האישור.

1. <u>הפרסומים נשוא בקשת האישור</u>

המבקשת צרפה פרסומים שונים של המשיב והמכון. נספח ד' ובו פרסום מלא על השיטה ויתרונותיה פורסם באתר האינטרנט של המשיב. ההתיחסות בהחלטה היא לפרסום זה. הפרסום בתחילתו מתאר את השיטה כך:

> **"המעי שלנו הינו צינור האחראי על ניקוי הגוף, וממש כמו בצינורות מים שכולנו מכירים, עלולים להצטבר בהם לכלוך – רעלים. ניקוי הגוף הינה שטיפה פנימית המנקה את המעי ודפנותיו מפסולת, גזים ורעלים."**

בהמשך מובהר כי כל אדם, גם אנשים בריאים, זקוקים לטיפול זה:

> **"ברגע זה הגוף שלך נושא בין 6-10 ק"ג של רעלים מהמזון אותו אנו אוכלים. יש לך דרך נפלאה להיפטר מהם ולחיות חיים נקיים, מאוזנים, ובריאים הרבה יותר. לדרך הזאת קוראים ניקוי הגוף מרעלים."**

הפרסום ממשיך ומבהיר את הנזקים מרעלים המצויים במעי, ומהעדר ניקוי המעי:

> **"יש לכם כ-5 ק"ג של חומר צואתי לא מעוכל תקוע לכם במעי. החומר המיותר הזה הינו רעיל ביותר, הוא מכביד על המערכת החיסונית שלכם וגורם להיחלשות משמעותית של המערכת החיסונית והורדת כושרה לעמוד בפני בעיות ויראליות שונות."**

וכן:

> **"כאשר המעי גדוש בפסולת, הרעלים מתפזרים ומזהמים את כל מערכות הגוף. המעי הגס אחראי לכ-8% מכל המחלות הקריטיות. תזונה בלתי מתאימה, תרופות, חוסר פעילות גופנית, מצוקת עצבים ועוד.... יכולים לגרום להצטברות פסולת ורעלים במעי. על ידי הגברת יכולת המעי להיפטר במהירות מהפסולת בדרך הנכונה (ללא מוצרים כימיים) ניתן לעזור למנוע סכנות להתפתחות במערכת העיכול, כאבי ראש, כולסטרול גבוה, לחץ דם, סכרת ובעיות בריאותיות נוספות".**

בתחילה מתוארים יתרונות השיטה באופן כללי:

> **"תוצאות שטיפת המעי: השומנים נושרים והשרירים מתפתחים, רמת האנרגיה עולה, חילוף החומרים מהיר יותר, השינה משתפרת, לחץ הדם משתפר, המתח הנפשי יורד, הביטחון האישי עולה, קצב שריפת השומנים מהיר יותר, המערכת ההורמונלית משתפרת, מערכת החיסון ומערכת העצבים משתפרות".**

יתכן כי אם בכך היה מסתיים הפרסום, לא הייתה באה תובענה זו לעולם. אולם, בהמשך, מתייחס הפרסום למחלות ספציפיות. אביא להלן רק חלק מהדברים (בהמשך אנתח את כל הפרסום בהתאם לחוות דעת הרפואיות שהוגשו):

> **"מניסיוני ומניסיון מומחים בעלי שם עולמי בארה"ב ובישראל, בהתמודדותנו למציאת פתרון ומניעה לבעיות של חולי וכאב כגון: <u>בעיות במעי הגס, מחלות לב,</u>**

<u>עייפות, אבדן זכרון, עצירות או שלשולים, לחץ דם, כולסטרול</u> ומחלות כרוניות רבות, השתמשנו כחלק מהטיפול בשיטת ההידרותרפיה של המעי הגס – כלומר ניקוי הפסולת מהגוף ע"י מים....
מדע הרפואה מצא שהימצאות רעלים בגוף בכל כמות שהיא מזיקים לגוף וגורמים למגוון גדול של מחלות (חלקן הוזכרו לעיל). הידרותרפיה של המעי הגס הינה השיטה הטובה והבטוחה לניקוי הפסולת והרעלים מהגוף".
(הדגשה שלי – מ' א' ג').

לאחר מכן מפורטות מחלות ספציפיות, לגבי כולן נאמר שהטיפול במכון יכול לסייע או למנוע:

"קנדידה – ממש ברגע זה, אתה ועוד מיליוני אנשים נותנים לפטרייה פרזיטית אלימה להשתלט על הגוף, לכרסם בו ולהסב נזק בלתי הפיך המשפיע על חיינו. <u>רופאים בכל העולם קוראים לה "מחלת המאה" ויותר ממליון איש ברחבי העולם כבר נפלו קרבן לפטרייה הקטלנית....מרכז סאקר מצליח לעזור לאלפי אנשים להילחם בתופעת הקנדידה</u>....ניקוי הגוף מבפנים הוא הפתרון הטבעי היחיד שנלחם בפטרייה בתהליך שאינו פוגע ומחליש את הגוף".
(הדגשה שלי – מ' א' ג').

"<u>מיגרנה</u> – לא צריך לסבול יותר, <u>גם אתה יכול להיפטר לתמיד מכאבי ראש, ממיגרנות</u>, על ידי ניקוי הרעלים שנצברו אצלך עם השנים. הצטרף לאלפי מטופלים שפתרו את הבעיה במרכז סאקר ותתחיל להינות מהחיים...".
(הדגשה שלי – מ' א' ג').

"<u>סוכרת</u> - העומס האדיר של רעלנים הקיימים כיום בכל מקום, מכביד על הגוף ומקשים עליו לייצר אינסולין. ניקוי הגוף מרעלים הינו פתרון המסייע לגוף לאזן את עצמו ומחזיר לו את כושר ייצור האינסולין ברמות שהוא צריך."

"<u>הליקובקטר</u> – חיידק בקיבה – יש לכם אויב מהפנים. קוראים לו הליקובקטר..."
"<u>שפעת</u> – שפעת מתחילה ונגמרת בעמידות מערכת החיסון...באמצעות ניקוי פנימי של הגוף, ובשילוב מוצרים משלימים, יוכל הגוף שלכם להיפטר מכמויות הרעלים הנמצאים בגופכם ולהחזיר למערכת החיסון את האיתנות שלה ואת כושר התפקוד שלה כנגד גופים זרים."

"<u>בעיות עור/אלרגיה</u> – בעיות עור רבות נגרמות מרעלים שהופרשו מהגוף, הפריעו לפעולת חידוש התאים ויצרו מחלות המתבטאות בעור. גם סוגים רבים של אלרגיה מושפעים מרעלים שאנו נושאים בגופנו...ניקוי פנימי של הגוף הוא פעמים רבות הפתרון לבעיות עור"

"<u>נזקי עישון</u>: על ידי ניקוי פנימי של הגוף ניתן להיפטר מנזקי העישון ולהוציא מהגוף את הפסולת ואת הרעלים שנספגו בו".

בנוסף, בפרסום מופיע שמו של המשיב בראש הפרסום באותיות גדולות ובולטות כ"ד"ר עדי סאקר" (על אף שתחת פירוט ההשכלה מצוין כי מדובר ב-PhD בתזונה הוליסטית ממכללה לרפואה טבעית – על כך להלן).

היינו יש התיחסות למחלות ממשיות, כאשר הטיפול מתיימר לרפאן.

2. <u>ההליכים שלפניי</u>

טענתה המרכזית של המבקשת הינה כי המשיב מציע את הטיפול כטיפול בבעיות רפואיות שונות לרבות סוכרת, בעיות מעיים, מיגרנות, לחץ דם ועוד. לאור זאת צירפה המבקשת חוות דעת של פרופ' משה רביד, מומחה ברפואה פנימית, שהבהיר בחוות דעתו כי אין בטיפולי חוקן את הסגולות

המיוחסות להן בפרסומי המכון ובפרסומיו של המשיב. המשיב שמיקד את הדיון ביתרונות הרפואה המשלימה, צירף גם הוא חוות דעת מטעם ד"ר ראול רודריגז, בוגר הפקולטה לרפואה באוניברסיטת תל אביב בתואר MD העוסק ברפואה משלימה.

לאור המחלוקת בין המומחים, החלטתי, ביום 20.2.17, למנות מומחה מטעם בית המשפט, גסטרואנטרולוג (כיון שמדובר בטיפול במעי), ד"ר איתן ברדן מבית החולים שיב"א תל השומר. על ד"ר ברדן היה לבחון את הפרסום העיקרי של המכון, שצורף לכתב התביעה ולחוות דעתו האם הטיפולים המוצעים בחוקן (לבד או בלווית טיפול תזונתי) יכולים להשפיע על כל אחד מאותם תסמינים המופיעים בפרסום. חוות דעתו של ד"ר ברדן, תמכה, בעיקרה, בטענות המבקשת, היינו כי אין ביסוס מדעי לקשר בין שטיפת מעי, לתסמינים המופיעים בפרסומי המכון.

המשיב לא קיבל את חוות הדעת, וטען (הודעתו מיום 4.1.18) ראשית, כי ד"ר ברדן התייחס לטיפול חד פעמי בחוקן, בעוד שהמשיב מציע חבילה טיפולית הכוללת, חבילת אמצעים כמו התאמת תוספי תזונה, שינוי הרגלי אכילה ועוד. המשיב הוסיף וטען כנגד חוות הדעת כי ד"ר ברדן ציין כי לא מצא מחקרים מדעיים שתומכים בטענות המשיב. לטענת המשיב אין די בעובדה שלא מומנו מחקרים בתחום מסוים של הרפואה המשלימה, כדי לקבוע שנותן השירות מטעה. זאת, לטענתו, בשל העובדה שמי שמממן מחקרים הן חברות התרופות הנמנעות מעריכת מחקרים הנוגעים לשיטות טיפול המכונות רפואה משלימה. לאור זאת ביקש ב"כ המשיב כי המומחה מטעם בית המשפט ייחקר על חוות דעתו.

התקיים מועד הוכחות, במסגרת הדיון בבקשה, כדי לעמוד על השאלה האם יש הטעיה בפרסומים לאור חוות דעת הרופאים. שלושת המומחים נחקרו. לאחר מכן הוגשו סיכומי הצדדים.

3. <u>תמצית טיעוני הצדדים</u>

3.א. <u>טיעוני המבקשת</u>

טענתה המרכזית של המבקשת הינה כי פרסומי המשיב והמכון מטעים, כיון שהם מייחסים סגולות רפואיות לטיפול שאינו עוזר לריפוי אותן מחלות או הקלה באותם תסמינים. המבקשת מסתמכת הן על חוות דעת המומחה מטעמה, ובעיקר על חוות דעתו ועדותו של ד"ר ברדן (המומחה מטעם בית המשפט).

עוד טוענת המבקשת להטעיה הנובעת מכך שהמשיב אינו מפרסם את הנזקים ותופעות הלוואי העלולים להיגרם מהטיפול.

המבקשת טוענת כי המשיב הינו שרלטן, כלשונה, וכי הוא מציג את עצמו עם תואר ד"ר, כאשר לטענתה, ניתן להבין מכך שהינו ד"ר לרפואה, כשבפועל מדובר בתואר ד"ר לפילוסופיה שקיבל ממכללה שנסגרה בעקבות הליכים שננקטו נגדה בשל הענקת תארים כוזבים.

עילות התביעה נשוא בקשת האישור הינם הטעיה ואי גילוי לפי סעיף 2 לחוק הגנת הצרכן. נטען כי פרסומי המשיב ובמכון הטעו את הציבור לגבי טיב ומהות השירות, וכן כי לא פרסם את הסיכונים הכרוכים בכך; הפרת פקודת הרופאים (נוסח חדש) תשל"ז-1976; הפרת חוק הסדרת העיסוק במקצועות הבריאות תשס"ח-2008; עשיית עושר ולא במשפט ופגיעה באוטונומיה.
המבקשת מתנגדת לטיעון המשיב לפיו מדובר בעימות בין הרפואה האלטרנטיבית או המשלימה לבין הרפואה הקונבנציונלית. לטענתה, אין גם לרפואה המשלימה משנה סדורה לגבי טיפולי חוקן (דבר הקיים לגבי טיפולים אחרים).

3.ב. <u>טיעוני המשיב</u>

טיעונו המרכזי של המשיב הינו כי הטיפול בחוקן הוא טיפול מוכר במסגרת הרפואה המשלימה. מכאן עובר המשיב לדיון במחלוקות בין הרפואה הקונבנציונלית לרפואה המשלימה, שחלקה מוכרת כיום ע"י הממסד הרפואי וניתנת בקופות החולים. לטענתו אמנם לטיפול זה אין בסיס מדעי ברפואה הקונבנציונלית, אולם, די בהיות הטיפול מקובל כטיפול ברפואה המשלימה לאותן מחלות וסימפטומים שנזכרו בפרסום, כדי לדחות את טענת ההטעיה.

לטענתו, בית המשפט אינו המקום להכריע במחלוקות העמוקות שעדיין קיימות, וטרם הוכרעו, בין הרפואה הקונבנציונלית לרפואה המשלימה.

המשיב טוען כנגד חוות הדעת מטעם המשיבה ומטעם מומחה בית המשפט, וטוען כי הם רופאים מתחום הרפואה הקונבנציונלית, וכי לא למומחה כזה נדרש בית המשפט. עוד טוען המשיב לעניין זה כי ד"ר ברדן התייחס נקודתית לפרסומים ולא לשיטה הכוללת שמציע המשיב.

המשיב מדגיש כי השיטה המוצעת על ידו כוללת אמנם גם את הטיפול לניקוי המעי, אך גם מרכיבים נוספים כמו תוספי מזון והמלצה על שינויים תזונתיים. עוד טוען המשיב כי מעבר לפרסום באתר האינטרנט מקיימים נציגי המכון שיחה אישית עם כל מועמד לטיפול ומבהירים לו כי כל מטופל מגיב אחרת, וכי אין הבטחה להצלחת הטיפול. לטענתו, באותן שיחות מובהר לפונים כי מדובר במרכז לרפואה אלטרנטיבית.

המשיב כופר בטענות המשיבה לעניין השכלתו הרלבנטית וטוען כי הוא מומחה בתחומו וכי לא פרסם כל פרט לא נכון בעניין זה.

<u>דיון והכרעה</u>

בפתח הדברים אציין כי בתובענה ובבקשה שלפניי אין מדובר בשאלת הלגיטימיות של הרפואה האלטרנטיבית או הרפואה המשלימה בכלל, ובטיפול במחלות אותן ציין המשיב בפרסומים מטעמו בפרט. בית המשפט אינו נדרש ואינו מתיימר לתחום את גדריהן של הרפואה המשלימה

והאלטרנטיבית, משימה שרופאים ומומחים בארץ ובעולם חלוקים לגביה. אף המחוקק טרם נזקק לעניין למרות מספר דוחות בנושא. השאלה העומדת לפניי בתובענה זו הינה שונה ומצומצמת הרבה יותר. האם במצב הידע היום, פרסומי המשיב והמכון מהווים הטעייה.

ההליך של בקשה לאישור תובענה ייצוגית הוא הליך מקדמי אשר בית משפט נדרש לו על מנת להכריע בשאלה האם יש מקום לדון בתובענה שהוגשה במסגרת ההליך של תובענה ייצוגית. לשם כך, יש לבחון האם מתקיימים התנאים לאישור התובענה כייצוגית, הקבועים בסעיפים 4 ו- 8 לחוק תובענות ייצוגיות.

על פי סעיף 8 לחוק תובענות ייצוגיות, יאשר בית המשפט תובענה כייצוגית אם מצא שהתקיימו חמישה תנאים מצטברים: 1. למבקש עילת התביעה נמנית על העילות המוזכרות בחוק כעילות שניתן להגיש בגינן תובענה ייצוגית (סעיף 3 לחוק תובענות ייצוגיות); 2. התובענה מעוררת שאלות מהותיות של עובדה או משפט המשותפות לכלל חברי הקבוצה (סעיף 8(א)(1) לחוק תובענות ייצוגיות); 3. יש אפשרות סבירה שהשאלות הנדונות יוכרעו בתובענה לטובת הקבוצה (שם); 4. תובענה ייצוגית היא הדרך היעילה וההוגנת להכרעה במחלוקת בנסיבות העניין (סעיף 8(א)(2) לחוק תובענות ייצוגיות); 5. קיים יסוד סביר להניח, כי עניינם של כלל חברי הקבוצה ייוצג וינוהל בדרך הולמת ובתום לב (8(א)(3) – 8(א)(4) לחוק תובענות ייצוגיות). להלן אבחן את התקיימות התנאים במקרה שלפניי.

4. <u>עילת התביעה</u>

עילת התביעה המרכזית בתובענה באה בגדרי פריט 1 לתוספת השנייה לחוק תובענות ייצוגיות. סעיף 3 לחוק מפנה **לתוספת השנייה** לחוק, בה סעיף קטן 1 מגדיר את אחת האופציות כ"**תביעה נגד עוסק, כהגדרתו בחוק הגנת הצרכן, בקשר לעניין שבינו לבין לקוח, בין אם התקשרו בעסקה ובין אם לאו**". חוק הגנת הצרכן, תשמ"א-1981 (להלן: **חוק הגנת הצרכן**), עוסק מוגדר כ"מי שמוכר נכס או נותן שירות דרך עיסוק, כולל יצרן". אין מחלוקת על כך שהמשיב עומד בהגדרות החוק ל"עוסק", בהיותו ספק שירות, שלקוחותיו משלמים עבור הטיפול נשוא הבקשה.

5. <u>התובענה מעוררת שאלה מהותית המשותפת לכלל חברי הקבוצה</u>

סעיף 8(א)(1) לחוק קובע כי בית המשפט רשאי לאשר תובענה ייצוגית אם "התובענה מעוררת שאלות מהותיות של עובדה או משפט המשותפות לכלל חברי הקבוצה". המבקש הצליח להראות באופן חלקי כי ייתכן שנפלו ליקויים באופן בו נשקלו או סומנו המוצרים. אולם, מעבר לדרישה לנזק אישי, כדי להגיש תובענה ייצוגית ולייצג קבוצה של נפגעים, נדרש התובע להראות את קיומה של קבוצה.

בספרם של אביאל פלינט וחגי ויניצקי, **תובענות ייצוגיות**, 131 (2017, להלן: **פלינט וויניצקי, תובענות ייצוגיות**), עומדים המחברים על הנטל הנדרש כדי להוכיח קיומה של קבוצה זו:

> **"לא די בכך שהתובע יטען כי 'סביר להניח' או 'יש להניח' שישנם עוד אנשים שנפגעו בדרך דומה לשלו. על התובע מוטל בהקשר זה הנטל להוכיח באמצעות ראיות מהימנות שישנם בפועל אנשים נוספים שנפגעו באותה הדרך".**

על המבקש לשכנע את בית המשפט כי יש קבוצה של אנשים שנפגעו באופן דומה, בנסיבות דומות. אין די לטעון או להניח כי מה שאירע לתובע אירע גם לאחרים.

בע"א 2112/17 **אחיאסף גרסט נ' נטוויז'ן בע"מ** (פורסם בנבו, 2018, להלן: **עניין נטוויז'ן**), עמד כב' השופט נעם סולברג על ההבחנה בין מדיניות מפרה לתקלות נקודתיות (שם, בפסקאות27-29 לפסק דינו):

> **"מלאכתו הראשונה של המבקש לאשר תובענה ייצוגית היא, אפוא, להצביע על קיומה של קבוצת תובעים, שעניינם מעורר שאלות מהותיות משותפות, שבעובדה או שבמשפט; שקיימת אפשרות סבירה לכך שהשאלות יוכרעו לטובת הקבוצה; ושהדרך היעילה וההוגנת להכרעה היא באמצעות הליך ייצוגי..... הנטל הבסיסי המוטל על המבקש, מעבר להוכחת עילת התביעה האישית שלו, הוא אפוא להוכיח כי קיימת קבוצת אנשים שלהם עילת תביעה דומה דיה לשלו. לא די בכך שהמבקש יצביע על עילת תביעה נגד העוסק, עליו להצביע גם על כך שקבוצה שלמה נפגעה באופן דומה."**

במקרה זה גם אם יוכח (על כך להלן) שהפרסום מהווה הטעיה, הרי כדי להוכיח קיומה של קבוצה, יש להוכיח את קיומה של קבוצת נפגעים, שנזקם, בדומה לזה של המבקשת, הינו תשלום עבור שירות ללא סגולות מרפא, עקב האמונה, שנבעה מפרסומי המשיב, שיש בשירות את סגולות המרפא הללו.

לצורך כך אין די לנקוב במספר הלקוחות שקיבלו את הטיפול, ויש להראות כי קיימים עוד אחרים שהסתמכו על הפרסום ורכשו למעשה טיפול שההבטחות לגבי יעילותו היו מטעות (אשר להסתמכות על הפרסום, ראו להלן בשאלת העילה). התובעת בשלב זה לא הביאה לקוחות נוספים שנזקם דומה לשלה.

עם זאת, לשלב בקשת האישור די בכך. בפרסום של המכון נאמר כי הוא פועל מזה 13 שנים וטופלו בו למעלה מ-15,000 מטופלים. בכמות כה גדולה של מטופלים, ככל שמדובר בפרסום מטעה, בהחלט ייתכן כי אחרים בקבוצת המטופלים, הוטעו באותו אופן. כיון שהנתונים בידי המשיב, לא יכולה הייתה המבקשת, בשלב זה להוכיח קיומה של קבוצה. עם זאת, לאור כמות המטופלים העצומה, סביר להניח כי קיימים לקוחות נוספים שהתבססו על הפרסומים המוטעים לכאורה של המשיב. העובדה כי הפרסומים זמינים ונגישים, וכי מגיעים אליהם בחיפוש אחר מזור לבעיות אותן מפרסם המשיב כבעיות

שהטיפול פותר, מחזקת את סבירות הטענה. יודגש – סבירות זו מספקת לשלב זה של ההליך, אולם בהמשך ההליך, ולאחר אישורה של התובענה הייצוגית, יהיה צורך להראות מקרים נוספים בהם הנזק שנגרם דומה לנזקה של התובעת.

6. <u>קיימת אפשרות סבירה שהשאלות הנדונות יוכרעו בתובענה לטובת הקבוצה</u>

6.1 <u>בחינת הבסיס לטענות המשפטיות והעובדתיות</u>

היות ועל המבקשת להראות אפשרות סבירה שהשאלות הנדונות תוכרענה בתובענה לטובת הקבוצה, אזי כבר בשלב הראשוני של הדיון בבקשה לאישור תובענה ייצוגית נדרש בית המשפט להיכנס לעובי הקורה ולבחון את התובענה לגופה, האם מגלה היא עילה טובה והאם ישנו סיכוי סביר שתוכרע לטובת המבקשת. מטרתו של שלב האישור הינה למנוע אישורן של תובענות סרק. כך נקבע בעניין זה ברע"א 2128/09 **הפניקס חברה לביטוח בע"מ נ' רחמים עמוסי**, פסקה 12 לפסק דינו של כב' המשנה לנשיאה השופט אליעזר ריבלין (פורסם בנבו, 2012):

> **"בשלב המקדמי של אישור התובענה כייצוגית, נדרש בית המשפט להעריך אם יש אפשרות סבירה כי השאלות העובדתיות והמשפטיות הנדונות יוכרעו לטובת קבוצת התובעים. הרציונאל המנחה העומד בבסיסה של דרישה זו הוא שתובענה ייצוגית חושפת את הנתבע לסיכון כי יידרש לשלם את הסכומים הנתבעים בתובענה לקבוצה רחבה של תובעים, תוך שהוא נושא בנטל כלכלי רב .... סיכון זה מלווה בעלויות נוספות לנתבע בדמות פגיעה במוניטין, הצורך בהתאמת הדו"חות החשבונאיים לסיכון אליו הוא חשוף, הוצאות משפטיות גבוהות וכדומה .... לפיכך, מקום שבו אין הצדקה לחשיפת נתבעים לסיכון זה, לאמור: כאשר לא קיימת אפשרות סבירה לכך שקבוצת התובעים תזכה לבסוף בתביעה, קבע המחוקק כי תביעות אלו כלל לא יאושרו כתביעות ייצוגיות. אשר על כן, ברי כי תכלית החוק היא להורות לבית המשפט לבצע בחינה מקדמית של סיכויי התובענה לשם הגנה מידתית על זכויות הנתבעים. לעניין זה, די לו לבית המשפט לעקוב בדקדקנות אחר לשון המחוקק ולראות האם קיימת 'אפשרות סבירה' להכרעה לטובת קבוצת התובעים; הא, ותו לא. החמרת התנאים לאישור תובענה כייצוגית, ובירור רוב רובה של התביעה כבר בשלב אישור התובענה כייצוגית, חורגת מהאיזון שקבע המחוקק, ועל כן היא אינה ראויה".**

עוד נקבע כי התשתית הלכאורית שעל המבקש להציג לביסוס בקשת האישור אינה נבחנת על פי הכללים המקלים הנוהגים לעניין סילוק תובענה על הסף בהעדר עילה. הכללים שנקבעו לצורך אישור בקשה לניהול תובענה כייצוגית מחמירים יותר: לא ניתן להסתפק בעובדות הנטענות בכתב התביעה ועל מבקש האישור להציג בטיעונים ובראיות לכאוריות בסיס ממשי - עובדתי ומשפטי - התומך בתביעתו (ראו דברי כב' השופטת, לימים הנשיאה, אסתר חיות, (כל תארי השופטות והשופטים יוזכרו להלן כפי שהיו ביום מתן פסק הדין) בע"א 5378/11 **ארתור פרנק נ' אולסייל**, פסקה 3 (פורסם בנבו, 2014). עוד ראו: רע"א 3138/17 **חברת דואר ישראל בע"מ נ' אחמד אבו אל היג'א**, פסקה 8 (פורסם בנבו, 2017); ע"א 7510/15 **רועי ברנדיס נ' בבילון בע"מ**, פסקה 21 (פורסם בנבו, 2017)).

ברע"א 3489/09 **מגדל חברה לביטוח בע"מ נ' חברת צפוי מתכות עמק זבולון בע"מ** (פורסם בנבו, 2013), התייחסה כב' השופטת דפנה ברק-ארז לחשיבות ולסכנות שבניהול תובענה ייצוגית וקבעה, בין היתר, את הרף בו נדרש לעמוד התובע הייצוגי המבקש לאשר את תביעתו כייצוגית (שם, פסקאות 39-41 ו-59):

> **"מטרתו של שלב מקדמי זה היא למנוע אישורן של תובענות סרק, וזאת מבלי להרתיע תובעים מהגשת תובענות ייצוגיות צודקות. בפסיקתו של בית משפט זה נקבע כי מי שמבקש לאשר תובענה כייצוגית חייב לשכנע את בית המשפט במידת הסבירות הראויה- ולא על פי האמור בכתב התביעה בלבד - כי הוא עומד בכל התנאים לאישור תובענה כייצוגית, ובכלל זה בדרישה לקיום עילת תביעה ... על התובע הייצוגי להניח בפני בית המשפט תשתית משפטית וראייתית התומכת לכאורה בתביעתו. בשונה מן התובע בתביעה רגילה, המבקש לאשר תובענה כייצוגית אינו יכול להסתפק בעובדות הנטענות בכתב התביעה, אלא מוטלת עליו החובה להוכיחן באופן לכאורי. במקרה הצורך, המבקש צריך לתמוך את טענותיו בתצהירים ובמסמכים הרלוונטיים. בית המשפט שדן בבקשה נדרש להיכנס לעובי הקורה, ולבחון היטב – משפטית ועובדתית – האם מתקיימים התנאים לאישור התובענה כייצוגית ....מבחנים אלה לא נקבעו בעלמא, אלא נועדו להביא לשימוש מושכל בכלי התובענה הייצוגית, לנוכח השפעתו המכרעת על הנתבעים ועל התנהלותם העסקית, כמוסבר לעיל. ... אף אני סבורה שהבחינה הלכאורית בשלב אישורה של התובענה הייצוגית אינה צריכה להציב מחסום גבוה בפני תובעים ייצוגיים, וכי יש להביא בחשבון את פערי המידע הקיימים בין הצדדים. עם זאת, אין משמעות הדברים שהנטל המוטל על התובעים הייצוגיים יהיה קל כנוצה. על התובע הייצוגי להרים נטל ראשוני – נטל שיש לתת לו משמעות, מבלי שיהיה כבד מנשוא, תוך שבית המשפט נותן דעתו, בכל מקרה ומקרה, לקושי היחסי העומד בפני התובע הייצוגי כאשר הוא נדרש להוכיח את תביעתו לכאורה".**

המגמה היא, אם כן, לבירור מעמיק (אך לכאורי) של העילות, בוודאי כך כאשר מדובר בשאלות משפטיות בעיקרן (ראו עוד: עע"מ 980/08 **רו"ח עופר מנירב נ' מדינת ישראל - משרד האוצר**, פסקה 13 (פורסם בנבו, 2011); רע"א 729/04 **מדינת ישראל נ' קו מחשבה בע"מ**, פסקה 10 (פורסם בנבו, 2010); רע"א 8268/96 **דן רייכרט נ' משה שמש**, פ"ד נה (5) 276, 291 (2001); ד"ר אלעד אופיר, **תובענות ייצוגיות בישראל**, עמ' 73-70 (תשע"ז-2017)).

6.2. <u>עילת ההטעיה</u>

הטעיה הינה (כפי שנקבע, למשל, ברע"א 2837/98 **שלום ארד נ' בזק החברה הישראלית לתקשורת בע"מ**, פ"ד נד (1) 600, 607 (2000), בפסקה 8 לפסק דינה של כב' השופטת טובה שטרסברג-כהן, שם בעמ' 607):

> **"הצהרה כוזבת. ההטעיה נוצרת כאשר קיים פער בין הדברים הנאמרים (או המוסתרים) לבין המציאות. הטעיה יכולה ללבוש שתי צורות: האחת, הטעיה במעשה על דרך של מצג שווא הכולל פרטים שאינם תואמים את המציאות; והשניה, הטעיה במחדל, קרי: אי גילוי פרטים מקום שיש חובה לגלותם... האיסור מכוח חוק הגנת המרכן חל על כל דבר "העלול להטעות צרכן", גם אם הלה לא הוטעה בפועל"**

הבסיס הרעיוני לאיסור ההטעיה הרחב בחוק הגנת הצרכן הינו לאפשר לצרכנים לקבל החלטות רכישה שקולות של מוצרים ושירותים, בהסתמך על מידע מלא ונכון ולא על מידע מטעה. סעיף 2(א) לחוק הגנת הצרכן קובע כי על מנת שתקום עילת הטעייה, יש להראות כי ההטעיה נוגעת לעניין מהותי לעסקה. רק מידע כזה, עשוי להיות חשוב לצרכן הסביר בבואו לקבל החלטת קניה.

מטרת החוק אינה לאסור כל אי דיוק ולו על דרך השבח בפרסום. שכן, מרבית הצרכנים, לפחות כאשר ברור כשמדובר בפרסום, יודעים שלא לקחת זאת בחשבון במסגרת שיקולי הקנייה. אולם, כאשר מדובר בעניין מהותי לעסקה יש חשיבות כי מידע זה יהיה אמין, מלא ומדויק (ראו לעניין זה, אמל ג'בארין, דיני מסחר אלקטרוני צרכני, 1157 (2015), להלן: **ג'בארין, מסחר אלקטרוני**).

הבחינה האם מידע עלול להטעות הינו מבחן אובייקטיבי. היינו, האם המידע המטעה עלול לגרום לצרכן הסביר לקבל החלטה שגויה שלא היה מקבל אותה אלמלא הפרסום. ככל שהפרסום נוגע לפרט שהינו בלב המוצר או השירות, הסיכוי כי המידע עלול להטעות גובר.

במקרה שלפנייי הפרסום נוגע לליבת השירות – לתועלות של הטיפול המוצע – ניקוי מעי, ולתופעות הלוואי (שלא נזכרו בפרסום). אין ספק כי מי שמחפש מזור לבעיותיו, עלול להיות מוטעה אם המידע הנוגע ליעילות הטיפול אינו נכון, ושיקול דעתו עלול להיות מוטה לכיוון רכישת הטיפול, אם קיימות תופעות לוואי שאינן נזכרות בפרסום.

עתה אפנה לבחון את הפרסום ונכונותו. עילות התביעה פורטו לעיל. בשלב זה של בקשת האישור די אם ניתן יהיה להראות כי מתקיימים תנאים אלו לגבי חלק מהעילות. העילות המרכזיות לטעמי נוגעות לחוק הגנת הצרכן, ובמרכזן הטעיה באשר ליעילות הטיפול ואי גילוי של תופעות לוואי.

ההטעיה לה טוענת המבקשת במקרה זה, היא הטעיה לעניין התועלת שניתן להפיק מהטיפול, הטעיה לפי סעיף 2(א)(4) לחוק הגנת הצרכן. הטעיה זו נעשתה, לטענת המבקשת באמצעות הטעיה בפרסומים של המשיב ושל המכון. המבקשת מוסיפה כי אין באף אחד מהפרסומים של המשיב או המכון אזכור ולו ברמז של תופעות לוואי שעלולות להתלוות לטיפול זה.

האחריות להטעיה בפרסומת מוסדרת בסעיף 7 לחוק הגנת הצרכן הקובע:

" 7. אחריות להטעיה בפרסומת
(א) היתה הטעיה בפרסומת יראו כמפירים את הוראות סעיף 2 –
(1) את מי שמטעמו נעשתה הפרסומת ואת האדם שהביא את הדבר לפרסום וגרם בכך לפרסומו ;

(2) אם היתה הפרסומת מטעה על פניה או שהם ידעו שהיא מטעה - אף את המפיץ או מי שהחליט בפועל על הפרסום.
(ב) הובאו בפרסומת עובדות בדבר התכונות של נכס או של שירות או בדבר ממצאי בדיקה שנעשתה בהם או בדבר התוצאות הצפויות מהשימוש בהם, יהא הממונה רשאי לדרוש ממי שמטעמו נעשתה הפרסומת או ממי שהביא את הדבר לפרסום וגרם בכך לפרסומו שיציג ראיות להוכחת אותן עובדות ; לא הציג ראיות כאמור להנחת דעתו של הממונה, תהא בכך ראיה לכאורה שהפרסומת היתה מטעה, אולם תהא זו הגנה למי שמטעמו נעשתה הפרסומת ולאדם שהביא את הדבר לפרסום וגרם בכך לפרסומו כי לא ידעו ולא היה עליהם לדעת שהפרסומת מטעה...".

ההטעיה נעשתה, לטענת המבקשים, בין היתר תוך הפרת חובת הגילוי לצרכן הקבועה בסעיף 4(א)(1) לחוק הגנת הצרכן:

" 4. חובת גילוי לצרכן
(א) עוסק חייב לגלות לצרכן –
(1) כל פגם או איכות נחותה או תכונה אחרת הידועים לו, המפחיתים באופן משמעותי מערכו של הנכס ;"

סעיף 4 לחוק הגנת הצרכן מפרט מקרים בהם חלה חובת גילוי ספציפית, שהפרתה מהווה הטעיה לפי סעיף 2 לחוק (ראו: סיני דויטש, **דיני הגנת הצרכן**, 378 (כרך א', 2001).

יש צורך להוכיח, ברמה עליה עמדתי לעיל, כי קיימת אפשרות סבירה שלטיפול שקיבלה המבקשת אין תועלת רפואית משמעותית, בניגוד למוצג בפרסומים, וכן כי יש לפרסומים חלק משמעותי במסכת השיקולים שהובילו בהחלטה של המבקשת לקבל את הטיפול ולשלם עבורו. המשיב, כאמור, ניסה לטעון כי הטיפול הוא טיפול מקובל לבעיות אותן ציין ברפואה המשלימה. עוד טען כי בשיחות בעל פה שנערכו למבקשת, ונערכות לכל מי שפונה למכון, מובהר כי לא מובטחת הצלחה. עוד טען כי יש בידיו מכתבים רבים של לקוחות מרוצים, וכי יעילות הטיפול גוברת בשילוב של שינוי אורח חיים הכולל דיאטה ופעילות גופנית, עליו ממליצים למי שעובר את הטיפול עצמו.

ההטעיה לה טוענת המשיבה כוללת שלושה נדבכים. המרכזי, יעילות הטיפול ואי גילוי תופעות הלוואי. בנוסף, לטענתה, מוסיף השימוש בתואר ד"ר ע"י המשיב להטעיה הנוגעת ליעילות הטיפול. הטעיה נוספת נוגעת לתיאור הטיפול בדיאטה ובבעיות תזונה ומשקל, כאשר המשיב אינו מוכר כתזונאי או דיאטן, ואינו בעל תעודת תזונאי-דיאטן מטעם משרד הבריאות, מכוח חוק הסדרת העיסוק במקצועות הבריאות, התשס"ח-2008 (ס"ח 2172, להלן: **חוק הסדרת העיסוק במקצועות הבריאות**). בכל אלו אדון להלן.

6.2.א. <u>הטעיה – שימוש בתואר דוקטור</u>

המבקשת טוענת כי השימוש של המשיב בתואר ד"ר, הטעה אותה לחשוב כי מדובר בטיפול מתחום הרפואה הקונוונציונלית, היעיל למחושים מהם סבלה. המשיב חזר והדגיש כי ציין תחת פירוט ההשכלה כי הינו בעל תואר PhD בתזונה הוליסטית מטעם Clayton

College of Natural Medicine. אולם, בנספח 6 לתגובה לבקשת האישור, צירף המשיב תעודה של PhD בתזונה הוליסטית מטעם American Holistic Colledge of Nutririon. מכל מקום, כאשר המשיב כותב בראש הפרסום: "**ד"ר עדי סאקר**" באותיות מוגדלות ומודגשות במידה ניכרת, ורק לאחר מכן, בקטן בפרק הכשרה והשכלה מציין, לצד תעודות מקצועיות שונות כי הוא בעל תואר PhD בתזונה הוליסטית, הדבר אכן מטעה. הפרסום כולו כולל תיאור מפורט של תהליכים פיזיוליוגיים בגוף, לצד תיאור של מחלות שונות, שבצירוף לתואר ד"ר, המוצמד לשמו, אכן עלול להטעות.

זאת ועוד, בתיאור המכון והטיפול נאמר כך:

> "**<u>ד"ר עדי סאקר</u> פיתח שיטה מהפכנית לניקוי הגוף מרעלים.... לאחר בדיקת אבחון מקצועית שעובר המטופל, אשר מטרתה לבדוק את סוג הרעלים ואת כמויות הרעלים שהצטברו בגוף מותאמת תכנית שבועית מקיפה לניקוי הגוף מרעלים <u>בפיקוח ד"ר עדי סאקר</u>. כל הטיפולים מבוצעים ע"י מטפלים מקצועיים <u>שהוכשרו ע"י ד"ר עדי סאקר</u>...."**
> (הדגשות שלי – מ' א' ג')

ניתן בהחלט לחשוב כי כאשר המטפלים מונחים ומוכשרים ע"י ד"ר עדי סאקר, כי אכן מדובר ברופא.

6.2.ב. <u>הטעיה – המשיב אינו תזונאי-דיאטן</u>

בפרסום, בכותרת המתייחסת לדיאטה נכתב: "**דיאטת ניקוי רעלים – הדרך הבריאה להרזות**". בהמשך נאמר כי:

> "**במרכז סאקר באמצעות ניקוי הגוף מרעלים והתאמת תזונה אישית נביא את גופך למצב שבוא דיאטה באמת יכולה להצליח ולהישמר לאורך זמן".**

לאחר מכן מובהר כי התכנית כוללת, בין היתר:

> "**בדיקת תפקוד מערכת העיכול; בדיקת אחוזי שומן בגוף, התאמת תזונה אישית והתאמה אישית של תוספות [כך במקור] מזון".**

המבקשת טוענת כי הפרסום מטעה לחשוב כי המשיב קיבל תעודה של תזונאי-דיאטן מטעם משרד הבריאות ולא היא.

אכן, חוק הסדרת עיסוק במקצועות הבריאות, שמטרתו היא "**להסדיר את העיסוק במקצועות הבריאות כדי להבטיח רמה מקצועית הולמת של העוסקים בהם ולהגן על בריאות הציבור**" (סעיף 1 לחוק), קובע כי אחד המקצועות המוסדרים הינו של תזונאי-דיאטן, המוגדר כמי שקיבל תעודה של תזונאי-דיאטן מטעם משרד הבריאות. סעיף 4(ב) לחוק העוסק בייחוד התואר קובע כי: "**לא יציג אדם, במישרין או בעקיפין, את עצמו, או את מי שפועל מטעמו, כעוסק במקצוע בריאות המנוי בטור א' בתוספת השלישית, אלא אם כן אותו אדם הוא בעל תעודה באותו מקצוע בריאות.**". סעיף 5(א) לחוק, העוסק

בייחוד פעולות מוסיף וקובע כי: "**לא יעשה אדם פעולה שיוחדה בתוספת השניה לבעל תעודה במקצוע בריאות מסוים או לבעלי תעודות במקצועות בריאות מסוימים (בחוק זה – פעולות ייחודיות), אלא אם כן הוא בעל תעודה באותו מקצוע בריאות**". בשלב זה אתייחס לשאלת ההטעיה (אם כי בהמשך ההליך, יהיה מקום לבחון האם הפר המשיב גם את הוראת סעיף 5(א))

על פני הדברים מציג המשיב עצמו כמי שמוסמך לעסוק במקצוע של תזונאי-דיאטן, על אף שאינו בעל תעודה כנדרש על פי החוק.

ומכאן לשאלה המרכזית, האם יש בפרסום משום הטעיה הן באשר ליעילות הטיפול, הן בנוגע לתופעות לוואי (שאינן נזכרות בו). בחלק זה אעסוק בשאלה מה על מטפל ברפואה משלימה להציג במסגרת פרסום למטופלים פוטנציאלים.

7. <u>הטעיה בנוגע לטיפול</u>

עילת ההטעיה בפרסום הטיפול מבוססת על שני ראשים: יעילות הטיפול לריפוי המחלות הנזכרות מזה, והעדר ציון של תופעות לוואי מזה. המבקשת טוענת כי פרסומי המשיב והמכון מציגים מצג שווא לפיו הטיפול יעיל במספר מחלות ביניהן מחלות לב, לחץ דם גבוה, סוכרת ומיגרנות. ההטעיה לגבי יעילות הטיפול, לטענת המבקשת, באה לידי ביטוי בכך שהפרסום יוצר מצג לפיו קיימת יעילות בטיפול בשלל בעיות רפואיות, זאת כאשר המחקר המדעי אינו מבסס כל קשר בין טיפול בשטיפת מעיים לבין אותם תחלואים או בעיות.

המבקשת מוסיפה וטוענת כי ההטעיה באה לידי ביטוי גם באי גילוי העובדה שהטיפול עלול לגרום לתופעות לוואי קשות.

7.1. <u>יעילות הטיפול</u>

7.1.1. <u>עדויות המומחים</u>

בטרם אכנס לעדויות, אציין כי בחרתי להסתמך בעיקר על חוות דעתו של המומחה מטעם בית המשפט. בראש ובראשונה, משום שהינו אובייקטיבי, ללא כל אינטרס בהצלחת התביעה או בכישלונה, כפי שקבע כב' המשנה לנשיאה אליעזר ריבלין ברע"א 1548/06 **עדי אטיאס נ' ד"ר בלכר מריאן** (פורסם בנבו, 2006): "**משמונה המומחה חזקה היא כי הוא ינהג באופן מקצועי, ויעשה מלאכתו נאמנה**", וכן דברי כב' השופט צבי זילברטל ברע"א 7301/12 **שמעון בן סימון נ' כלל חברה לביטוח בע"מ** (פורסם בנבו, 2013), לפיהם: "**בית המשפט לא יסטה ממסקנותיו של המומחה הרפואי [מטעם בית המשפט] אלא בהתקיים נסיבות מיוחדות**".

אשר למומחה מטעם המשיב, ד"ר רודריגז, מדובר במי שסיים לימודי רפואה, אך לא סיים התמחות ולכן אינו מורשה לעסוק ברפואה (עדותו בעמ' 29 לפר' ש' 1-7). בנוסף, מתברר, שד"ר רודריגז לא ציין בחוות דעתו כי הינו שותף עסקי של המשיב. היינו, יש לו אינטרס כלכלי ישיר ומיידי בתוצאות ההליך כפי שאישר בעדותו (עמ' 28 לפר' ש' 29) . על כן לא ניתן לייחס לו את האוביקטיביות הנדרשת ממומחה, גם שעה שהוא מעיד לטובת אחד הצדדים.

אשר למומחה מטעם המבקשת, פרופ' רביד, מומחה ברפואה פנימית, המומחה העיד בדומה לד"ר ברדן כי אין הוכחה מדעית לטיפולים, אולם כיון שד"ר רודריגז אישר כי הוא מתבטא נחרצות כנגד שיטות טיפול כגון אלו, והוא אף היה מעורב בתביעת דיבה בהקשר זה (בה אמנם לא נקבעה חבותו), סברתי כי יש להעדיף את חוות דעת המומחה מטעם בית המשפט. מה גם שתחום מומחיותו של ד"ר ברדן הוא גסטרואנטרולוגיה, כך שהוא מתמחה במערכת הכוללת את המעי הגס - כאשר עיקר הפרסום נוגע לשטיפת המעי הגס.

בטרם אביא את חוות דעת ד"ר ברדן לעניין ההיגדים בפרסום, אציין כי בפרסום נאמר במפורש כי הוא נועד, בין היתר ל: "ריפוי מחלות". היינו, המשיב מתיימר באמצעות הטיפול במפורש לרפא מחלות.

ד"ר ברדן, שהעיד מטעם בית המשפט, התייחס בחוות דעתו לכל אחת מהאמירות בפרסום המכון (שצורף כנספח ד' לבקשת האישור – להלן: **הפרסום**), בנוגע ליעילות הטיפול, והבהיר, האם יש לה ביסוס מדעי. חוות הדעת מקיפה וכוללת התיחסות לכל פריט המופיע בפרסום. עם זאת, לצורך החלטה זו בחרתי לבחון מספר דוגמאות מרכזיות.

בפסקה 3 לחוות דעתו, מתייחס ד"ר ברדן לפרסום המשיב לפיו:

> **"תפקוד לקוי של המעי הגס שלנו מונעת ממנו להיפטר במהירות מהפסולת בדרך טבעית ואנו חשופים לסכנת התפתחות בעיות במערכת העיכול, כאבי ראש, כולסטרול גבוה, לחץ דם, סכרת ובעיות רפואיות נוספות".**

ד"ר ברדן מתייחס לכך וקובע:

> **"תפקוד לקוי של המעי הגס אכן עלול לגרום לעיתים לעצירות, מצב בו תוכן המעי הגס אינו מפונה בקצב המקובל (פחות מ 3 יציאות בשבוע ואו קושי בפעולת ההתרוקנות עצמה). במצבים קיצוניים ונדירים ביותר עלולה עצירות קשה וממושכת מאוד לגרום לפגיעה במעי הגס. <u>לא מוכר לי ולא מצאתי כל עדות מדעית כי חוסר פינוי מהיר של תוכן המעי עלול לגרום להתפתחות כאב ראש, עלית רמת הכולסטרול בדם, התפתחות לחץ דם גבוה,סוכרת או בעיות רפואיות אחרות.</u>"**
> (הדגשה שלי – מ' א' ג').

בפסקה 10 לחוות דעתו מתייחס ד"ר ברדן לפרסום המשיב ולפיו:

"רעלים בגוף אדם בוגר יכולים להגיע למשקל 6-10 ק"ג

ד"ר ברדן מתייחס לכך וקובע:

"לא מצאתי ואינני מכיר כל עדות מדעית לאמירה זו. לא ברור לאילו רעלים הכוונה. נראה שמדובר בצואה, שאיננה רעל, ואף לא נמצאת בכמות שכזו במעי".

אשר למיגרנה, בסעיף 20 לחוות דעתו מתייחס ד"ר ברדן לפרסום המשיב לפיו:

"מיגרנות וכאבי ראש.... ניקוי רעלים יכול לסייע בעניין. גם אתה יכול להיפטר לתמיד מכאבי הראש, ממיגרנות, ע"י ניקוי הרעלים שהצטברו אצלך עם השנים."

לדברי ד"ר ברדן:

"לא מצאתי ואינני מכיר כל עדות מדעית לאמירה זאת."

מעבר לאמירות לפיהן לא נמצאו ראיות מדעיות לתמיכה באמור בפרסום, במקרים מסוימים, על פי חוות דעתו של ד"ר ברדן, הפרסום, מבחינה עובדתית אינו נכון. כך, בפסקה 14 לחוות דעתו מתייחס ד"ר ברדן לפרסום המשיב לפיו:

"השילוב המושלם בין ניקוי פנימי של הגוף ותזונה מופחתת רעלים משפרת את ספיגת אבות המזון הנחוצים לגוף."

לדברי ד"ר ברדן:

לא מצאתי כל עדות מדעית לאמירה זו. רוב <u>רובו של המזון נספג במעי הדק, ושטיפת המעי הגס לא משפיעה על ספיגת אבות המזון</u>.
(הדגשה שלי – מ' א' ג').

כך גם לעניין הטיפול בסוכרת. בסעיף 17 לחוות דעתו מתייחס ד"ר ברדן לפרסום המשיב ולפיו:

"העומס האדיר של רעלנים הקיימים כיום בכל מקום, מכביד על הגוף ומקשים עליו לייצר אינסולין. ניקוי הגוף מרעלים הינו פתרון המסייע לגוף לאזן את עצמו ומחזיר לו את כושר ייצור האינסולין ברמות שהוא צריך"

ד"ר ברדן, לאחר שהוא מביא ספרות רפואית רלבנטית, מציין לעניין זה:

"אין תימוכין עובדתיים להצהרה זו. האמירה הנ"ל לא מופיעה ברשימת הגורמים לסוכרת, ואין טיפול זה של שטיפת מעי מוזכר כלל לטיפול בסוכרת...."

גם לגבי ריח פה העובדות אינו נכונות. בסעיף 24 לחוות דעתו מתייחס ד"ר ברדן לפרסום המשיב לפיו:

"ריח פה הוא לרוב תוצאה של עיכול לא נכון של מזונות, או רעלים הנמצאים במעי. על ידי ניקוי פנימי של הגוף ניתן להעלים ריח רע מהפה"

ד"ר ברדן קובע בחוות דעתו כי הדברים אינם נכונים:

> **"ריח רע מהפה נגרם מבעיות בדרכי העיכול העליונות (post nasal drip – ליחה המצטברת על בסיס הלשון, חיידקים הנמצאים בחלל הפה, במקרים נדירים ביותר עליית תוכן מהקיבה לחלל הפה). המעי הגס אינו קשור להפרעה זו, ולכן גם שטיפתו לא משפיעה על תלונה זו."**

מעבר לאמירות אלו סקר ד"ר ברדן את הספרות הרפואית בנוגע לניקוי המעי הגס, הן לגבי יתרונות, הן לגבי תופעות לוואי, וכך הוא מסכם את הספרות, בעמ' 6 לחוות דעתו:

> **"לא נמצא אף מאמר ראוי בקשר להשפעה של ניקוי המעי על הבריאות הכללית: כמו גם לא על מצבים שונים כמו יתר לחץ דם, אסטמה. תסמונת המעי הרגיש, קוליטיס כיבית, דלקות פרקים, או אלכוהוליזם. מחקר אחד הראה כי תסמונות גמילה מהרואין חלפו מהר יותר בשילוב טיפול סטנדרטי עם ניקוי המעי ע"י חוקנים יחד עם צמחים בנוזל החוקן, אך איכות העבודה לא טובה.**
> **תופעות לואי כמו הפרעה אלקטרוליטית, ספסיס-זיהום-אלח-דם, קוליטיס –דלקות מעי, התנקבות הרקטום ומוות דווחו בעקבות הפעולה....."**

ד"ר ברדן, מסכם ומחווה דעתו כי:

> **"לסיכום, בדקתי הצהרות המופיעות בנספח א' [הפרסום] ואשר מתייחסות לתועלת הצפויה למטופל בשטיפות מעי. נראה כי אם מטופל סובל מעצירות, הרי שטיפת המעי יכולה להקל זמנית על תלונה זאת. לגבי כל יתר האמירות בנספח א' לא מצאתי תימוכין בספרות הרפואית, או ביסוס מדעי לתועלת כלשהי מפעולה זו".**

היינו, ד"ר ברדן לא מעיד על אף סגולה רפואית של שטיפת המעי מעבר להקלה זמנית בעצירות. ד"ר ברדן נחקר על חוות דעתו, בעדותו הבהיר כי הוא כרופא מתבסס על Evidence Based Medicine" (להלן: EBM). היינו, קובע כי טיפול הוא יעיל רק אם יש ראיות מדעיות התומכות בכך (עמ' 20 לפר' ש' 1-10) ועל כן קבע, לגבי מרבית הדברים כי אין להם ביסוס מדעי. כמוהו גם ד"ר רודריגז שהבהיר כי כל עוד שיטה לא מוכחת במעל 30% היא אינה נחשבת כיעילה מבחיה רפואית. יעילות של עד 30% מוכרת גם כאפקט פלצבו (היינו, שחולים שקיבלו טיפול או תרופת דמי מגיבים לטיפול או לתרופה), ראו, עדותו בעמ' 9 לפר' ש' 16-4).

כך, למשל, כשנחקר ד"ר ברדן על חוות דעתו בעניין הסכרת, עמד על חוות דעתו והשיב (עמ' 21 לפר' ש' 7-8): "**אני יכול לומר בודאות שאין שום מחקר שמראה שניקוי מעי משפר במשהו סכרת**". כך העיד גם לגבי כלל הנושאים האחרים (עדותו החל בעמ' 20 לפרוטוקול).

למעשה, לא הייתה מחלוקת כי היעילות המיוחסת לטיפול במרבית המקרית לא נבדקה מדעית.

המומחה מטעם המשיב טען אמנם כי יש מאמרים הסותרים את עדותו של ד"ר ברדן עמ' 32 לפר' ש' 17-22), אולם רובם פורסמו הרבה לפני חוות דעתו והוא לא צירפם, וגם לא ביקש להגיש חוות דעת משלימה בעקבות עדותו של ד"ר ברדן, וגם לא בעקבות מאמר חדש, שלטענתו תומך בגרסת המשיב.

לסיכום מעדותו של ד"ר ברדן עולה כי למרבית התיאורים באשר ליעילות הטיפול המופיעים בפרסומי המשיב ובמכון אין ביסוס מדעי, כאשר לגבי חלקם נאמר במפורש כי הם אינם נכונים עובדתית.

7.1.2 <u>דרישת הביסוס המדעי לצורך פרסום יעילות הטיפול</u>

כאמור, ד"ר ברדן קבע בחוות דעתו כי אין ראיות מדעיות להוכחת יעילות הטיפול של ניקוי המעי.

טענתו המרכזית של המשיב הינה כי כאשר מדובר ברפואה משלימה לא נערכים מחקרים, וכי גם לשיטות המקובלות ברפואה המשלימה יש יעילות טיפול ברמה של עד 30%, על כן די בהתייחסות כללית ליעילות הטיפול. עוד הפנה המשיב לכך שקופות החולים ממנות שירותים של רפואה משלימה (כמו דיקור סיני), על אף שגם יעילות שיטות אלו לא הוכח ברמה של EBM.

ד"ר ברדן קבע בחוות דעתו כי יעילות הטיפול המוצע ע"י המשיב אינו מוכח בראיות מדעיות.

טענתו המרכזית של המשיב הינה כי מדובר בטיפול מתחום הרפואה המשלימה, טיפול הוליסטי הכולל גם הדרכה לתזונה נכונה ומותאמת ולספורט וכן תוספי תזונה" (סעיף 24 לסיכומי המשיב). לטענתו, אי עמידת הטיפול בסטנדרטים מדעיים של רפואה קונבנציונלית אינו מהווה הטעיה. עוד טוען המשיב כי יש לבחון את מכלול המידע הניתן לפונים הן טלפונית, הן במכון עובר לטיפול.

כדי לבחון טענות אלו אבחן מספר מונחים ומושגים בהם נעשה שימוש בהקשר זה.

7.1.3 <u>רפואה קונוונצונלית ורפואה משלימה</u>

7.1.3.א. <u>מונחים והגדרות</u>

רפואה קונבנציונלית, שהעוסקים בה הם רופאים, ומוסדרת בחוק, הינה רפואה מבוססת מדעית - EBM (evidence based medicine). היינו יעילות הטיפולים והתרופות נבחנים תוך הסתמכות על מחקרים מדעיים מבוססים בלבד (עם עדיפות למחקרים מסוג double blind, מחקרים בהם שתי קבוצות חולים מקבלות תרופה או טיפול בצורה הנחזית להיות דומה, אך למעשה רק קבוצה אחת מקבלת את התרופה או הטיפול הנבדקים ואילו הקבוצה השנייה אינה יודעת שהיא מקבלת "פלצבו", היינו טיפול או טבליות שאינם מכילים את החומר או הטיפול שיעילותו נבדקת). יעילות תרופה או טיפול רפואי מחייבים כי זו תעלה על 30% מהמקרים.

הרפואה המשלימה, המכונה גם רפואה אלטרנטיבית או טיפולים אלטרנטיבים, אמורה לשפר את הרגשתו של המטופל, וככל שהיא טוענת ליעילות טיפול הרי שזו אינה עולה על 30%, ואינה עומדת בפרמטרים של EBM. הרפואה המשלימה אינה מוסדרת בחוק על אף דיונים וניסיונות להסדיר זאת באופן כזה או אחר (ראו לעניין זה: דו"ח בראשות כב' השופט מנחם אלון, של "הוועדה לבדיקת

נושא הרפואה המשלימה בישראל" מטעם משרד הבריאות שפורסם בחודש ספטמבר 1991 (**דו"ח ועדת אלון**); משרד הבריאות: מעמד הרפואה המשלימה בישראל, **דו"ח שנתי של מבקר המדינה 46**, בעמ' 234 (1995); דו"ח מטעם ההסתדרות הרפואית משנת 1997; עוד ראו פסיקה בנושא: ע"א 2055/99 **פלוני ואח' נ' הרבנות הראשית לישראל**, פ"ד נה (5) 241, 247 (2001); רע"פ 10709/03 **יוסף רוס נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 2005); ת"א 2527/01 (מחוזי ת"א-יפו) **ד"ר יוסף ברנר נ' פרופ' רפאל קטן** (פורסם בנבו, 2005).

מרבית הכתיבה בנושא עוסקת בהתפתחות הרפואה המשלימה והפניה אליה, וכן האם יש להסדיר את תחומי הרפואה המשלימה ובאיזה אופן (ראו, בין רבים: יונתן דייויס, "אחריות מקצועית של מטפלים ברפואה משלימה", **רפואה ומשפט, ביטאון האגודה לרפואה ולמשפט בישראל, ספר היובל**, 123-124 (2001); דפנה גלאובר, המעמד החוקי של הרפואה המשלימה בארץ, **רפואה ומשפט, ביטאון האגודה לרפואה ולמשפט בישראל, ספר היובל**, 96-99 (2001); יונתן הלוי, רפואה משלימה ואלטרנטיבית, 13 (2005); נעמה ויצ'נר ויאיר שמר, **גבולות המגע בטיפולי רפואה משלימה – כללי אתיקה – נייר עמדה** (2006); צפריר בר אילן, "רפואה משלימה לאור המשפט", רפואה ומשפט גיליון 39, עמ' 50 (2008), הסוקר, החל מעמ' 63 גם את המשפט המשווה בהקשר זה, וכן סתיו מאור, "מדוע לא מכירים בי? מאבק בכוחות בין הרפואה הקונוונציונלית לרפואה המשלימה", **רפואה ומשפט**, גיליון 46, בעמ' 32 (2015); יהודית ט' שובל ואמה אברבוך, **הילכו שניים יחדיו? רפואה משלימה-אלטרנטיבית ורפואה קונבנציונלית בישראל** (2014)).

7.1.3.ב. <u>חובות הגילוי של מטפלים ברפואה משלימה</u>

השאלה שלפניי הינה, כאמור, מה על מטפלים ברפואה המשלימה לגלות למטופלים פוטנציאליים. אני סבורה, כי בראש ובראשונה, המטופל הפוטנציאלי, בין אם הינו בריא, בין אם הינו סובל ממחלה כלשהי, צריך לדעת באיזה סוג טיפול מדובר ומהי המסגרת הטיפולית אליה הוא נכנס. יש להבהיר, על כן, בראש ובראשונה, כי מדובר בטיפול ממשפחת הרפואה המשלימה, ולהבהיר כי אינו מבוססת מדעית. ככל שפרסום כולל מצגים הנוגעים לשיפור ההרגשה הכללית, או שיפור מחושים שונים (ולא מחלות ממש), אזי ניתן להסתפק בכך.

לעומת זאת, אם נעשה שימוש בציון שמות של מחלות, כגון מיגרנה, לחץ דם, סכרת או מניעת מחלות כגון כיבים, טיפול בחיידקים מסוימים, כגון הליקובקטר, ואף מניעת סרטן, אזי על הפרסומים להיות מדויקים מבחינה מדעית, היינו, בכל הנוגע לתיאור המחלה ותהליך הריפוי. ככל שמייחסים לטיפול מתחום הרפואה המשלימה סגולות ריפוי למחלות, אזי אם אין מדובר בטיפול שיעילותו הוכחה מדעית יש להבהיר זאת במודגש ובמפורש.

פרטים אלו חשובים כדי לאפשר למטופל לבחור בחירה מושכלת. אם אדם אינו חולה כלל או סובל ממחושים שונים, שאין להם הגדרה של הרפואה הקונבנציונלית, יוכל לבחור לקבל טיפולים בתחום הרפואה המשלימה, ודי אם יפנו את תשומת לבו לכך שמדובר ברפואה משלימה, לרבות

לתופעות הלוואי שלה, ככל שיש כאלו. כאשר אין מדובר בטיפולים פולשניים, שלעיתים נעשים גם במסגרת טיפול רפואי, סביר יותר להניח כי מי שפונה לטיפולים אלו, יודע כי מדובר ברפואה משלימה, וככל שאין לה תופעות לוואי, אזי סביר שהבחירה מודעת ומושכלת.

אולם, אם אדם סובל ממחלות, בוודאי מחלות קשות כמו יתר לחץ דם, סוכרת ומיגרנות, ומחפש מזור, עליו לדעת שמדובר ברפואה משלימה, ובנוסף, יש להדגיש בפניו כי יעילות הטיפול לא נבחנה מדעית. היינו, לאדם כזה צריך להיות ברור המסלול בו הוא צועד. יהיו שיבחרו רק ברפואה קונבנציונלית, אחרים רק ברפואה משלימה, ועוד אחרים בשני המסלולים גם יחד. אולם, על הבחירה להיות מודעת ומושכלת. ככל שנעשה שימוש יותר משמעותי בשמות של מחלות ובייחוס סגולות ריפוי, אם הדברים אינם מבוססים מדעית, יש להדגיש זאת, כדי לא להטעות (לחובת מסירת מידע על פי חוק זכויות החולה למימוש האוטונומיה של החולה ראו: עדי ניב-יגודה, "עקרון ההדדיות במפגש הרפואי – בין חובת גילוי (מטפל) לאחריות המטופל ו"חובת היידוע", **עלי משפט** יג', 183, 190 (תשע"ז)).

כאשר המשיב נוקב במפורש בשמות של מחלות, לרבות מחלות קשות, ומייחס לטיפול ריפוי של מחלות אלו, ניתן להבין מכך, כי מדובר בריפוי על בסיס מחקרים מדעיים. העובדה שאין לכך בסיס מדעי מהווה הטעיה בעניין המהותי ביותר לטיפול.

בנוסף, אין לעשות שימוש בתואר דוקטור, אלא אם כן מדובר בד"ר לרפואה, או לחלופין, מצוין לצידו ובאותו אופן הבלטה כי אין מדובר בדוקטור לרפואה אלא במטפל אלטרנטיבי.

אשר לטענת המשיב, לפיה כל מי שמעונין בטיפול פונה טלפונית שם מובהרת לו מהות הטיפול ושיעורי ההצלחה, כמו גם עובר לטיפול עצמו, אין בה די. הדברים אמורים להיות ברורים כבר בפרסום, עוד טרם הלקוח מחליט להתקשר.

בע"א 1977/97 **יוסף ברזני נ' בזק החברה הישראלית לתקשורת בע"מ**, פ"ד נה(4) 584, 618 (2001), להלן: **הערעור בעניין ברזני**) נפסק (פסקה 2 לפסה"ד של כב' הנשיא אהרן ברק):

> **"... סעיף 2 לחוק אינו דורש הטעיה הלכה למעשה. כל שנאסר על-פיו הוא עשיית דבר "העלול להטעות צרכן". מטרתו של איסור זה להבטיח כי הצרכן יקבל מידע מלא ואמיתי. האיסור שנקבע בסעיף 2 לחוק אינו איסור "תוצאתי"; הוא איסור "התנהגותי"."**

על כן, המשיב לא עמד בחובות אלו. המשיב מתאר שורה של מצבים רפואיים ומייחס לטיפול סגולות ריפוי לאותם מצבים או מחלות, שעה שהדברים לא הוכחו מדעית. בנוסף ובעיקר, המשיב, על אף שהוא נוקב בשם של מחלות רבות וחמורות, אינו מבהיר כי מדובר בטיפול מתחום הרפואה המשלימה שאינו מבוסס מחקרית.

7.2. <u>אי גילוי תופעות הלוואי של הטיפול במסגרת הפרסום</u>

הטעיה יכול שתהיה על דרך של אי גילוי. סעיף 4 לחוק הגנת הצרכן מפרט מקרים בהם קיימת חובת גילוי שהפרתה מהווה הטעיה לפי סעיף 2 לחוק. סעיף 4(א)(1) לחוק הגנת הצרכן קובע חובת גילוי לגבי כל תכונה המפחיתה מאיכותו או מערכו של המוצר. תופעות לוואי שליליות של טיפול כגון זה נשוא עניינו, לא יהוו פגם בכל מקרה ומצב, והדבר תלוי בחומרת תופעות הלוואי ושכיחותן אל מול ערכו הנטען של המוצר בפרסום.

במקרה זה ד"ר ברדן הבהיר כי קיימות תופעות לוואי לטיפול, כאשר שכיחות תופעות הלוואי החמורות יותר היא נמוכה. בפרסום אין כל התייחסות לתופעות לוואי, גם לא לקלות יותר.

על אף השכיחות הנמוכה של תופעות הלוואי החמורות יותר, עצם ההימנעות מלאזכר את אפשרות קיומן של תופעות לוואי שליליות בפרסום לגבי הטיפול, עלולה לכשעצמה, לבסס עילת הטעיה. פרסום שנועד לשכנע את הצרכן לעבור את הטיפול ולשלם בעדו, בשל יעילותו המוכחת כביכול בריפוי מחלות וסימפטומים שונים, ראוי שיכלול הערה או סייג בדבר האפשרות המזיקה של הטיפול לבריאות, כדי למלא אחר הדרישה להציג לצרכן מידע מלא ואמיתי. אורנה דויטש עמדה בספרה "**מעמד הצרכן במשפט**" (הוצאת נבו, 2002) (להלן: **ארנה דויטש, הצרכן**), בעמ' 112, על הצורך לחסום הטעיה בפרסומת על ידי מסירת מידע חלקי לצרכן:

> **"הצרכנים חשופים כיום בהיקפים מסיביים לפרסומת אגרסיבית המעבירה מידע חלקי בלבד, תוך הדגשת ההיבטים הנוחים למפרסם, והשמטת ההיבטים הפחות נוחים.**
> **התקדמות המקצוענות בתחום הפרסום והתקשורת והתרחבותם של כלי התקשורת האלקטרוניים יצרו פערים גדלים והולכים בין תדמית לבין מציאות ו"מסך עשן" אינפורמטיבי כבד.**
> **לעיתים קרובות מועבר מידע סתמי וכוללני בלבד, שאין בו תוכן עובדתי של ממש. וכאשר מידע רב מועבר, הוא כולל גם מידע לא רלוונטי העלול להסיט את תשומת הלב מן העיקר, ועל הצרכן לבור את המוץ מן התבן בלי שיש בידיו הכלים לעשות כן. לא בכדי מושם דגש מיוחד בחקיקה בעולם ובישראל בניסיון לחסום הטעיה בפרסומת".**

במקרה זה ד"ר ברדן הבהיר כי קיימות תופעות לוואי לטיפול, ואלו אינן נזכרות בפרסום כלל ועיקר. לקוח פוטנציאלי הקורא את פרסומי המשיב והמכון מקבל את הרושם כי מדובר בטיפול שיועיל למצבו הבריאותי, והינם בטוחים לשימוש. ערך המוצר שמוצג בפרסום, הינו יעילות הטיפול לבריאות. בכך חבויה הנחה כי מדובר בטיפול בטוח. במצב דברים זה, האפשרות שלטיפול תהיינה תופעות מזיקות לבריאות, מפחיתה מערכו, ולכן קמה חובה לגלותה. הפרת חובת הגילוי של תופעות הלוואי מהווה גם היא הטעיה לפי סעיף 2 לחוק.

מכאן אעבור לבחינת הנזק הכספי שנגרם למבקשת ולאחרים בקבוצה וכן לבחינת הקשר הסיבתי בין הפרסום לנזק, שכן אלו נדרשים כדי להוכיח את העילה.

7.3. <u>הנזק</u>

המבקשת טוענת כי הפרסום גרם לה לשני סוגי נזק. האחד, ההוצאה הכספית על הטיפול, והשני, נזק בגין פגיעה באוטונומיה.

ההוצאות שנגרמו עקב תשלום עבור הטיפול הינו נזק שהוכיחה המבקשת, וניתן להוכחה בקלות. מחיר הטיפול ידוע, והדברים גם נרשמו וודאי בספרי המכון.

הנזק בנוגע לפגיעה באוטונומיה מחייב דיון מורכב יותר, ומכל מקום ניתן להשאיר שאלה זו לשלב הדיון בתובענה לגופה.

7.4. <u>קשר סיבתי</u>

בדנ"א 5712/01 **יוסף ברזני נ' בזק החברה הישראלית לתקשורת** בע"מ, פ"ד נז(6) 385 (2003), להלן: **דנ"א ברזני**), קבע בית המשפט העליון קווים כלליים בלבד לפרשנות דרישת הקשר הסיבתי בין פרסום מטעה לבין נזק שנגרם לצרכן. עמד על כך כב' השופט, לימים המשנה לנשיא, מישאל חשין (שם, פסקה 41):

> **"מילים אחרונות: בדברינו למעלה לא התווינו אלא קווי-גבול כלליים לפירושה של הוראת סעיף 2(א) של חוק הגנת הצרכן. לענייננו-שלנו נאמר, כי מתוך שברזני לא היה מודע כלל לפירסומה המטעה של בזק; וביודענו כי ברזני לא הושפע מאותו פירסום, לא במישרין ולא בעקיפין; <u>ממילא לא הוצרכנו להעמיק, לא בנושא ההסתמכות ולא בנושא הקשר הסיבתי הראוי והנדרש בין פירסום מטעה של עוסק לבין נזק הנגרם לצרכן שקנה נכס או שנדרש לשירות שהיו נושא לפירסום. בימים-יבואו יידרשו בתי-המשפט לנושאים אלה ולנושאים המתפצלים מהם, וההלכה תתפתח ותלך ממקרה למקרה. עיקר לענייננו הוא, שלעולם נעמוד על הצורך בקיומו של קשר סיבתי ראוי בין פירסום מטעה לבין נזק שצרכן נשא בו, ובתוככי הקשר הסיבתי הראוי נשרג כיסוד יוצר את יסוד ההסתמכות שניתן יהא לכלול בו – ובמקרים ראויים אכן יכלול – אף הסתמכות "קונסטרוקטיבית". לשון אחר: הוראת סעיף 2(א) תפורש כפורשת את כנפיה לא אך על הסתמכות ישירה... אלא על הסתמכות עקיפה גם כן, הסתמכות שפירושה הוא – הלכה למעשה- קשר סיבתי ראוי בין פרסום לבין נזק כדי-כך שניתן יהא לומר כי התובע הוטעה בקנותו נכס או בקבלו שירות</u>".**
> (ההדגשה שלי – מ' א' ג').

כאשר מדובר על הטעיה שמקורה בפרסומת, ההסתמכות על הפרסום נובעת ממידת ואופן השפעת הפרסום על הלקוח, אשר אינם ניתנים למדידה מדויקת. האם עצם החשיפה לפרסום, ולאחריה רכישת המוצר נשוא הפרסום, די בהם כדי להוכיח הסתמכות על הפרסום מטעה? התשובה לשאלה שונה ממקרה למקרה ותלויה בין היתר בהיקף הפרסום, מטרת הפרסום ובסוג המוצר המפורסם.

בערעור בעניין **ברזני** נקבע כי לא מתקיים קשר סיבתי בין הפרסום לשימוש בשירותיה של בזק, שכן באותו מקרה, מר ברזני כלל לא טען כי נחשף לפרסום של בזק (פסקה 1 לפסה"ד של כב' הנשיא אהרן ברק, בעמ' 618):

> **"היש לברזני עילת תביעה אישית? לעניין זה אני יוצא מתוך ההנחה – שגם חברתי שותפה לה – כי ברזני אינו טוען – לא בתביעתו, לא בתצהירו ואף לא בפנינו – כי הוא נחשף למצגיה של בזק. הנחתי הינה, איפוא, כי ברזני לא הסתמך על המצג של בזק, שעה שעשה שימוש בשירותיה".**

בעניינו המבקשת הצהירה כי פנתה לטיפול לאחר שנחשפה לפרסום של המשיב באינטרנט, ובכך הוכיחה הסתמכות בעניינה שלה.

אולם, בשלב זה של בדיקת העילה יש לבחון האם סביר להניח כי הייתה הסתמכות של רבים, זאת, למעט במקרים בהם מדובר בפגיעה באוטונומיה אז אין צורך בהוכחת סיבתיות. במקרה שלפניי טוענת המבקשת לפגיעה באוטונומיה, אולם, עילה זו מחייבת דיון נרחב יותר, שכאמור, ניתן להותירו לשלב התביעה עצמה. על כן אמשיך ואדון בשאלת הקשר הסיבתי (לעניין הפטור מהוכחת הסתמכות במקרים של פגיעה באוטונומיה ראו: ע"א 8037/06 **שי ברזילי נ' פריניר (הדס 1987) בע"מ**, פ"ד סז (1) 410 (2014) וכן דברי כב' השופט יצחק עמית בע"א 4333/11 **דניאל סלומון נ' גורי יבוא והפצה בע"מ** (פורסם בנבו, 2014).

7.4.א. <u>קשר סיבתי בין פרסום לצריכת מוצר או שירות</u>

ככלל, ניתן לומר, כי מי שמשקיע במסע פרסום, עושה כן בכדי להשפיע על צרכנים לרכוש את המוצרים או השירותים אותם הוא מציע לציבור. מסיבה זו אין מקום, ככלל, לאפשר למפרסם לטעון שהפרסומת לא השפיעה על מי שבחר לרכוש את השירותים או המוצרים שפרסם. נוכח כך שקשר סיבתי אינו ניתן מעשית להוכחה בדרך אחרת מקום בו מדובר בהטעיה באמצעות פרסום, אין להציב רף הוכחה גבוה יותר להסתמכות על הפרסום, שכן יהיה בכך כדי לחסום את הדרך מפני שימוש בהליך הייצוגי מקום בו מדובר בהטעיה באמצעות פרסום.

תוצאה זו אינה רצויה גם לאור כך שלעניין פרסום מטעה דווקא, הכלי הייצוגי הוא המתאים וההוגן ביותר נוכח החשיפה של ציבור רחב לפרסום, הנזק הקטן יחסית לכל אחד מהצרכנים, והסבירות הגבוהה שלא יוגשו תביעות אישיות. בספרות נמתחה ביקורת על דרישת הקשר הסיבתי בהקשר זה, בעיקר משום שהיא עלולה לסכל תובענות ייצוגיות שהן אולי המכשיר היחיד כמעט להתמודד עם תופעה זו (ראו: סיני דויטש, "תובענות ייצוגיות צרכניות: הדרישה להסתמכות אישית על מצגי השווא של המטעה" **מאזני משפט** ב' 97, 100-102 (2002); מיכאיל קריינין, "התביעה הייצוגית בישראל – על פרשת דרכים: בעקבות פסק דין מדינת ישראל נ' א.ש.ת. ניהול פרוייקטים וכוח אדם בע"מ" **דין ודברים** א' 449, 472-474 (2005); סיני דויטש, "החקיקה הצרכנית והקודיפיקציה האזרחית" **משפטים** לו 449, 529-530 (2007) וכן יובל פרוקצ'יה ואלון קלמנט, "הסתמכות, קשר

סיבתי ונזק בתובענות ייצוגיות בגין הטעיה צרכנית", **עיוני משפט** לז 7 (2014, להלן: **פרוקצ'יה וקלמנט: הסתמכות**)).

פרוקצ'יה וקלמנט, הסתמכות, עומדים הן על הנזק מדרישת הסתמכות לאפשרות האכיפה נגד פרסום מטעה באמצעות תובענות ייצוגיות, הן על נזק נוסף, כלכלי (שם, בעמ' 7):

> **"מצג־שווא עלול לגרום נזק בהיקף ניכר גם בהעדר הסתמכות, ונזק זה ראוי שיהיה בר־פיצוי. מצג אשר מאיר באור כוזב את מאפייניו של המוצר מושא העסקה מוביל באופן טיפוסי לעלייה במחירו. בכך הוא מסב נזק לכלל צרכניו של המוצר, בין אם הסתמכו על המצג ובין אם לאו. לפיכך דרישת ההסתמכות, השוללת את זכות התביעה מצרכנים שלא הסתמכו, מונעת למעשה פיצוי בגין נזק שגרם המצג באורח סיבתי. כתוצאה מכך היא מובילה לכריתתן של עסקות בלתי־יעילות, להשקעות בלתי־יעילות לאחר מועד הרכישה ולהשקעת משאבים בזבזנית בהצגתם של מצגים כוזבים. נוסף על כך היא מובילה להתעשרות בלתי־צודקת של המציג על־חשבון ניצגיו.**
> **דרישת ההסתמכות אף מחלישה את כוחו המרתיע של הדין עקב השפעתה המכבידה על התובענה הייצוגית הצרכנית. כדי לעמוד בדרישת ההסתמכות, התובע המייצג נדרש לזהות ולהוכיח מי מן הצרכנים נחשף למצג ומי מבין אלה שנחשפו הסתמך. לעיתים קרובות אין בכוחו לעמוד בנטל זה. דרישת ההסתמכות מובילה אפוא לסיכולן של תובענות ייצוגיות רבות, ובעקבות זאת לפגיעה ניכרת בתכלית ההרתעה."**

גם בפסיקה יש אמירות לפיהן דרישת ההסתמכות, או הקשר הסיבתי בין פרסום לנזק במקרה של תובענות ייצוגיות ראויים לבחינה ושיקול נוספים.

כך, בע"א 9590/05 **לידיה רחמן נוני נ' בנק לאומי לישראל בע"מ** (פורסם בנבו,2007), קבע כב' השופט (לימים הנשיא) אשר גרוניס:

> **"כמו כן, נראה כי גם שאלת עצם דרישת הוכחתו של קשר סיבתי במקרה דנא ראויה לשיקול נוסף. עניין זה מעורר שאלות לא פשוטות. הראשונה בהן היא האם יש להחיל את ההלכה שקבע בית משפט זה לעניין עילת ההטעיה בדנ"א 5712/01 ברזני נ' בזק חברה ישראלית לתקשורת, פ"ד נז(6) 385 (2003) גם כשמדובר בעילה של אי-גילוי."**

אולם בעיקר יפים דבריו של כב' המשנה לנשיאה א' ריבלין ע"א 10262/05 **אביב שירותים משפטיים בע"מ נ' בנק הפועלים בע"מ** (פורסם בנבו, 2008), בפסקה 10 לפסק דינו:

> **"שנית, אין לשלול את האפשרות כי האופי הקבוצתי-ייצוגי של ההליך ישרה במקרים מסוימים על דרך בחינתו של יסוד הקשר הסיבתי, כפי שהוא משליך על יסודות נוספים. סוגית הקשר הסיבתי בתובענות ייצוגיות נדונה באריכות בדנ"א 5712/01 ברזני נ' בזק חברה ישראלית לתקשורת בע"מ ([פורסם בנבו], 11.8.2003). דעת הרוב מפי השופט חשין עמדה על הצורך הבסיסי בקיום יסודות העילה האישית כתנאי לאישור ההליך הייצוגי, ובפרט על יסוד הקשר הסיבתי הנדרש בעילות מסוימות. בית המשפט ציין כי ההקשר הייצוגי עשוי להשפיע על פרשנות יסודות העילה האישית, אולם ציין כי אפשרות זו מוגבלת ומסויגת. אפשר, ולא באתי לקבוע מסמרות בעניין זה היום, כי חוק תובענות ייצוגיות הגביר את האפשרות הזו לאור הדגשתו את הפן הקבוצתי והגמשתו את התנאים שבהם נדרשים לעמוד תובעים ייצוגיים, והכל לצורך הגשמת תכליות התובענה הייצוגית. כך ניתן לסבור כי במקרים מתאימים יושפעו יסודות העוולה האישית מההקשר הייצוגי. כבר ידענו כי**

> **עקרון זוטי הדברים אינו חל כפשוטו על יסוד הנזק בתובענה ייצוגית טיפוסית – אדרבא, מאפיין מרכזי שלה הוא הצטברות של נזקים קטנים אשר בנפרד לא היו מניעים הליך משפטי ..... הגיון זה אפשר שיחול גם לגבי יסוד הקשר הסיבתי. אכן, נזק פרטני קטן שאין בו, כשהוא לבדו, כדי להניע הליך משפטי, לא יניע גם, במקרים רבים, שינוי בדרך ההתנהגות של התובע הייצוגי עצמו. <u>פרשנות פרטנית דווקנית ליסוד הקשר הסיבתי עלולה לפיכך לסתום את הגולל על תובענות ייצוגיות רבות בניגוד לתכלית חוק תובענות ייצוגיות. גישה אחרת תאמר כי במקרים מתאימים יש לבחון את יסוד הקשר הסיבתי לפי נקודת מבטו של "תובע-על" המבטא את האינטרס המשותף של התובעים בכוח כולם, ורואה לנגד עיניו את הנזק המצטבר.</u> בחינה כזו של קשר סיבתי קבוצתי אפשר שתקיים את יסוד הקשר הסיבתי גם במקום שבו לא מתקיים יסוד הקשר הסיבתי במובנו הפרטני. סוגיה זו אפוא תיוותר לעת מצוא."**
> (הדגשות שלי – מ' א' ג')

אני סבורה כי בשלה השעה לקבוע כי כאשר מדובר בתובענה ייצוגית, יש לבחון, לעניין הקשר הסיבתי את עניינו של אותו "תובע-על" כלשונו של כב' השופט אליעזר ריבלין.

עם זאת, לטעמי, במקרה שלפניי, כיון שמדובר בפרסום באינטרנט, קל יותר להוכיח הסתמכות, וייתכן שדי בכך, בשלב זה של בקשת האישור.

ב.7.4. <u>פרסום באינטרנט</u>

פרסום באינטרנט נושא מאפיינים שונים, כמו למשל היקף הפרסום שאינו מוגבל, אפשרות ההפניה (לינקים) בין פרסומים לבין מידע, ועוד רבים אחרים (ראו לעניין זה: **ג'בארין, מסחר אלקטרוני**, בעיקר בפרק הרביעי: שיווק והטעייה באתרי תוכן) אולם המאפיינים הרלבנטיים לשאלת ההסתמכות והקשר הסיבתי בפרסום הם הפרסום הממוקד, וחשיפה לפרסום בעקבות חיפוש.

כאמור, המבקשת הצהירה כי כאשר תרה אחר מזור למחושים שונים (נפיחות בבטן וכיו"ב), וערכה לשם כך חיפוש ברשת, הגיעה שוב ושוב לאתר של המכון.

הפרסום באינטרנט שונה, וכאשר עוסקים בקשר סיבתי יש לקחת זאת בחשבון. היום הרצון הוא להביא לצרכן רק פרסומות שהוא מעוניין בהם. לצורך כך נעשה שימוש בנתונים (big data), כדי לנסות ולברר מהיסטורית החיפושים והרכישות של אדם, במה הוא מתעניין (ראו, למשל: George Lazaroiu, Gheorghe H Popescu & Elvira Nica, "The Role of Economic Word-to Mouth in Influencing Consumer repurchase intention in Social Commerce", SHS Web of Conferences 74, Globalization and its Socio Economic Consequences (2020), avail. at: https://www.researchgate.net/publication/338504905_The_role_of_electronic_word-of-mouth_in_influencing_consumer_repurchase_intention_in_social_commerce

בנוסף, חיפושים בנושאים שונים מביאים בין השאר לאתרים המוכרים מוצרים או שירותים הקשורים בתוצאות החיפוש, כפי שמעידה המבקשת שקרה במקרה זה. גם ביקורות גולשים

לעיתים מובאות ע"י המוכר עצמו, כך שהמידע מתערבב עם הפרסום. מכל מקום, קשה הרבה יותר להעריך מי נחשף לפרסום ובאיזה אופן (ראו לעניין זה: Gerard Prendergast, Aishwarya Paliwal & Kelvyn Ka Fuk Chan, "Trust in Online Recommendations: an Evolutionary Psychology Perspective", **International Journal of Advertising**, 37:2, 199 (2018)

עם זאת, כיון שמדובר בפרסום ממוקד, העולה כאשר נערך חיפוש בנושאים מסוימים, כמו במקרה זה בתסמינים מסוימים, ניתן להניח, במידה גדולה יותר של ודאות כי המטופלים הפוטנציאלים נחשפו לפרסום.

הקלה בדרישת ההוכחה של קשר סיבתי בקשר לפרסום מטעה מתיישבת עם פסיקת בית משפט העליון **בדנ"א ברזני**, שם הדגיש כב' השופט מ' חשין כי בהקשר לפרסום מטעה, לא ראוי לדרוש הסתמכות ישירה של הצרכן (שם, פסקה 39):

> **"אפשר שצרכן לא יסתמך באורח ישיר על מצג של עוסק ובכל-זאת יתקיים קשר סיבתי נדרש...**
> **לשון אחר: בהקשר עניינו ראוי לפרש את מושג ההסתמכות בפרישה רחבה, ככולל לא אך הסתמכות ישירה בלבד.**
> **ואולם קשר סיבתי (ראוי) חייב שיימצא בין הפירסום המטעה לבין הנזק שצרכן נשא בו. הנה-כי-כן, שני אירועים עוקבים הם לענייננו: האירוע האחד, הראשון, הוא פירסום העלול להטעות צרכן בעניין מהותי בעיסקה. האירוע האחר, השני, הוא שצרכן קנה נכס או נדרש לשירות שהיו נושא לאותו פרסום".**

נראה כי הפרסום באינטרנט, המגיעה פעמים רבות ישירות ללקוח התר אחר מוצר או פתרון לבעיה מסוימת, גורמת לכך שדווקא קהל הצפוי יותר לרכוש את הטיפול ייחשף לפרסום. השפעת הפרסום גוברת כאשר הוא מגיעה בעקבות חיפוש מידע רלבנטי, וכאשר הוא כולל, כמו במקרה זה, המלצות מלקוחות מרוצים. ועל כן בוחנים את השלב הראשון – פרסום העלול להטעות, והאחרון – רכישת המוצר, ומניחים, לצורך התובענה כי הלקוח נחשף לפרסום כזה או אחר ברשת בנוגע למוצר או השירות.

לאור כל האמור לעיל, קיימת סבירות כי העילה על פי חוק הגנת הצרכן תוכרע לטובת הקבוצה. וכעת לתנאים הבאים לאישור תובענה כייצוגית.

8. <u>תובענה ייצוגית היא הדרך היעילה וההוגנת להכרעה במחלוקת בנסיבות הענין</u>

תנאי נוסף לאישור ניהול תובענה כתובענה ייצוגית הינו כי התובענה הייצוגית היא הדרך היעילה וההוגנת להכרעה. שאלה זו יש לחלק לשני רכיבים: **ראשית**, האם קיימות אלטרנטיבות שיפוטיות רלוונטיות ויעילות; **שנית**, האם אלטרנטיבות אלה, ככל שקיימות, פחות יעילות או פחות הוגנות להכרעה בנסיבות העניין, ביחס להגשת תובענה ייצוגית.

מטרתה של התובענה הייצוגית, בין היתר, היא למזער את פערי הכוחות בין בעלי הדין, וביתר פירוט, בין האזרח הקטן לבין גופים גדולים וחזקים, בין אם מדובר בגופים ציבוריים ובין אם בגופים

פרטיים-עסקיים. זאת ועוד, תובענה ייצוגית מאפשרת לפרטים להגיש תביעה על סכומים קטנים, שלא מצדיקים את העלויות הכספיות הגבוהות שכרוכות בניהול הליך משפטי ללא קבוצת תובעים, בהיעדר כלי התובענה הייצוגית. יחד עם החשיבות הציבורית הרבה של כלי משפטי זה והקלות היחסית להגישו, כמו גם העלות הנמוכה יחסית של הגשת תובענה ייצוגית, קיומה של תובענה ייצוגית יוצר גם סיכונים להגשת תביעות "סרק", אשר יכבידו על העומס בבתי המשפט, וישיתו הוצאות כספיות מיותרות על הצדדים. מעבר לכך, אף ברמה הציבורית, נראה כי ריבוי תובענות יציגות שישיתו עלויות רבות על ספקים, יגולגלו בסופו של דבר על "האזרח הקטן", בהיות הנתבעים, בדרך כלל, גורמים עסקיים, שפועל להשאת הרווח.

עמדה על כך כב' השופטת ענת ברון בע"א 8114/14 **מרקיט מוצרי ייעול בע"מ נ' סונול ישראל בע"מ** (פורסם בנבו, 2018), בפס' 22 לפסק דינה:

> **"יש להבהיר כי הנזק שעלול להיגרם כתוצאה מתביעות ייצוגיות שהן תביעות סרק חורג מד' אמותיו של התאגיד הנתבע. ניתן להניח כי עלויות ההליך הייצוגי וההסתלקות (שממנה נהנים התובע ובא הכוח המייצג) יגולגלו לפתחם של חברי הקבוצה – לרוב בדרך של העלאת מחירים. תביעות מסוג זה אף עלולות לגרור מדיניות מתגוננת יתר על המידה מצד נותני שירותים וספקי מוצרים – שגם בה יש בה משום פגיעה בציבור".**

למרות הסיכונים שנובעים מהגשת תובענות ייצוגיות מיותרת, נראה לי כי תובענה ייצוגית היא הדרך היעילה וההוגנת ביותר להכרעה במחלוקת שלפניי. ראשית, על אף שהטיפול שנותן המשיב אינו טיפול זול, אין מדובר בסכום משמעותי שמרבית הצרכנים יינקטו בהליך משפטי בגינו, גם אם לא צלח. אשר בהיעדר אפשרות לתבוע תובענה ייצוגית, יתכן שעלויות המשפט ייצרו אפקט מצנן שיגרום לחלק מהניזוקים לכאורה לוותר מלכתחילה על הגשת תביעה.

עמד על כך פרופ' ישעכר (איסי) רוזן-צבי בספרו "**ההליך האזרחי**", 154-155 (2015):

> **"התובענה הייצוגית היא כלי חשוב למימוש של זכויות, שבנוגע אליהן התביעה הפרטנית אינה הליך יעיל וממשי, ובכלל זה תביעות שסכומן זניח ביחס לעלות ניהול התביעה או תביעות הסובלות מחסמים אחרים. היא נועדה להתמודד עם מצבים בהם תאגידים גדולים או רשות מרשויות המדינה פוגעים בציבור רחב וגורמים לו נזק, כשלכל פרט נזק קטן שאינו מצדיק הגשת תביעה, אך סכום הנזק הצטבר לכלל ציבור הנפגעים הוא גדול".**

לא זו בלבד שלאור הנזק הפרטי הלא גדול לכל לקוח במקרה לפניי, שסביר שהיה גורם לניזוקים רבים לוותר על הגשת תובענה לאור עלויות המשפט הגבוהות יחסית ביחס לנזק, הרי עובדה זו יוצרת אף הרתעת חסר למזיקים פוטנציאלים. הנחה זו מחזקת את חשיבות קיום ההליך ואת התאמתה של תובענה ייצוגית למקרה זה.

שנית, אף אם ניתן, עקרונית, להגיש תובענה במסגרת תביעות קטנות במקרה שלפנינו, אני סבורה כי הטעיה בפרסום ברשת, היא סוגיה חשובה, שיש לדון בה כסוגית רוחב בהקשר של תובענות

ייצוגיות. היינו, יש להכרעה שיפוטית בשאלות אלה ערך ולפיכך נראה לי שתובענה ייצוגית היא מתאימה למקרה שלפניי.

9. <u>קיים יסוד סביר להניח כי עניינם של כלל חברי הקבוצה ייוצג וינוהל בדרך הולמת ובתום לב</u>

לא מצאתי חשש סביר לכך שעניינם של כלל חברי הקבוצה ייוצג וינוהל באופן שאינו הולם. כמו כן אני סבורה כי המבקשת פועלת בתום לב. המבקשת עברה את הטיפולים מתוך רצון כן ואמיתי לקבל מזור למכאובה. משראתה שאין הטיפול מסייע לה, ולאחר שחקרה את הנושא, היא סבורה שנגרם לה עוול ושהיא זכאית לפיצויים. בהקשר זה יפים דבריה של כב' השופטת טובה שטרסברג-כהן, שהתייחסה לתנאי זה ברע"א 8268/96 **רייכרט נ' שמש**, פ"ד נה(5) 276 (2001), בפס' 20 לפסק דינה:

> **"עליו להיות בעל אינטרס אמיתי ולא מדומה בתובענה שהוא מגיש ועליו להיות מסוגל לנהל אותה באמצעות עורכי דין שידריכוהו בפן המקצועי של התובענה וינהלו אותה עבורו ועבור הקבוצה. אין כל פסול בכך שעורכי הדין ....הם המומחים המכלכלים את צעדיהם בתובענה ובלבד שהתובע עצמו איננו פיקטיבי ויש לו עניין ממשי בתביעה והבנה כלשהי של מסגרתה."**

מצאתי כי במקרה שלפניי המבקשת היא בעלת אינטרס אמיתי ולא מדומה בהצלחת התובענה, ולפיכך אף לאור קריטריון זה לא מן הנמנע לאשר את הבקשה להגיש תובענה ייצוגית.

10. <u>סוף דבר</u>

אני מאשרת את ניהול התובענה כתובענה ייצוגית.

הגדרת הקבוצה תהיה כל מי ששילם למשיב תמורת הטיפול וקיבל את הטיפול בפועל, כתוצאה מהסתמכות על מצגי המשיב (ובעיקרם הפרסום במרשתת), הן לעניין יעילות הטיפול, הן לעניין התואר של מר סאקר והסמכתו כדיאטן וכן לאור העדר הגילוי לעניין תופעות הלוואי.

זהות התובעת המייצגת ובאי כוחה הם כמפורט בכותרת להחלטה זו.

עילת התביעה מבוססת על הטעיה מכוח חוק הגנת הצרכן וכן על סעיף 5(א) לחוק הסדרת העיסוק במקצועות הבריאות.

בהתאם להוראת סעיף 14(ב) לחוק תובענות ייצוגיות, הודעה על החלטה זו תימסר למנהל בתי המשפט, בצירוף העתק ההחלטה, לשם רישומה בפנקס.

המשיב יישא בהוצאות המבקשת ושכ"ט עו"ד בסכום כולל של 20,000 שקלים.

ניתנה והודעה לצדדים, היום, כ"ד סיוון תש"פ, 16 יוני 2020.

מיכל אגמון-גונן, שופטת

$\frac{1}{2}$